

מדבר בהקדש?

מתניתין:

ג-ב

ואלו הן בתי החצרים שנוהג בהם דין "בתי חצרים" — מלבד הכפרים שאינם מוקפים חומה: עיר שיש בה רק שני חצרים של שני בתים בכל חצר, אף על פי שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון, הרי הן כבתי החצרים.

גמרא:

תנו רבנן: כתוב "ובתי החצרים אשר אין להם חומה סביב", ודורשים: ממשמע שנאמר "בתי החצרים" שמשמע שאין הבתים בעיר, ואינם אלא ישוב של חצרות איני יודע שאין להם חומה, ואם כן מה תלמוד לומר "אשר אין להם חומה"? ללמד: שיש "בתי חצרים" שאף על פי שיש להם חומה, הרי הם כמו שאין להם חומה, הואיל ואין בהם שיעור עיר.

וכמה הן אותם "בתי חצרים" שאין בהם שיעור עיר, בתים: שנים שכתוב "בתי" בלשון רבים, חצירות: שנים שכתוב "חצרים" בלשון רבים, ומיעוט רבים שתיים, דהיינו שתי חצירות של שני — שני בתים!

ומקשינן: ואימא בית אחד וחצר שלו, ועוד בית אחד וחצר שלו [שיש כאן שני בתים ושני חצירות] הם שלא נחשבים עיר, אבל אם יש שני בתים בכל חצר הרי הם כעיר חומה ולא כבתי החצרים?

ומשנינן: אם כן שהכתוב מדבר בבית אחד בחצר לכתוב רחמנא "חצרים" ולא לכתוב

ומשנינן: אמר רב פפא: לא נצרכא "וביובל יצא" אלא: למוכר בית בבתי החצרים ופגע בו יובל בשנה שניה למכירה, שכבר עברה שנה אחת שחולטת בבתי ערי חומה, ולא עברו ב' שנים שצריכה שדה אחוזה לעמוד ביד לוקח, וללמד: שתחזור לבעלים ביובל מיד. ובלי הפסוק לא היינו יודעים שתחזור להם מיד, שממה נפשך למאי מדמית ליה: אם לבתי ערי חומה מדמית ליה, איחליט ליה ללוקח! כיון שעברה שנה, ולא תצא ממנו כלל ביובל. ואי לשדה אחוזה מדמית ליה תצא לבעלים ביובל, אך מכל מקום השלמה בעי! שתהיה ביד הלוקח עוד שנה אחת להשלים שתי שנים שצריכה השדה שתהיה ביד הלוקח אף שעבר יובל [כמבואר לעיל כט:], להכי איצטריך "וביובל יצא", ללמד: שתחזור לבעלים ביובל שבשנה השניה, קודם שעברו ב' שנים, ואין צריך השלמה.

תניא כוותיה דרב הונא שסובר, שהקדש בתי חצרים חוזרת לבעלים מן הגואל, ותיובתא דרבי אושעיא שסובר, שקמה ביד הגואל: המקדיש בית בבתי החצרים הרי זה המקדיש גואל מיד, וגואלו לעולם שאפילו גאלה אחר מן ההקדש, גואלה המקדיש מידו, ולא כשדה אחוזה שאין נגאלת ממנו, ככתוב "לא יגאל עוד".

גאלו אחר מיד הקדש, והגיע יובל ולא נגאל ממנו על ידי הבעלים חוזר לבעלים ביובל! וכרב הונא.

הקדושה.

של ההקדש, אבל הקדושה איננה פוקעת ביובל. ולכן צריך כאן פדיון מדאורייתא להפקיע את

כלל "ובתי", וממילא משמע שיש בכל חצר בית, שרק באופן כזה זוהי חצר.

וכי תימא אי כתב רחמנא רק "חצרים", חצר בלא בית משמע, אין זה כך, ההוא חצר שאין בה בית כלל, קרפף מיקרי! ולא חצר, ומזה שכתוב "חצרים" משמע שיש בהן בית. ובעל כרחך "ובתי", ללמד בא, שאף שיש בכל חצר שני בתים אין זה עיר חומה.

מתניתין:

כתוב: [בהר כ"ה לב-לג] "וערי הלויים בתי ערי אחוזתם גאולת עולם תהיה ללויים" [גואל מיד אפילו לפני שתי שנים את שדה אחוזתו, או אם מכרו בית בעיר חומה גואלים לעולם, ואינו חלוט לסוף שנה].

"ואשר יגאל מן הלויים ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו [של לוי] ביובל, כי בתי ערי הלויים היא אחוזתם בתוך בני ישראל [ועל כן יש להם גאולה כשדות]". והנכללים בדין גאולת עולם של לויים בבתי ערי חומה הם:

א. ישראל שירש מאביו אמו לוי בתי ערי חומה שבערי הלויים שקיבלו בארץ, ומכרו, אינו גואל בסדר הזה האמור בישראל שנחלט לאחר שנה, אלא גואל לעולם כלוי שכתוב בהם "גאולת עולם תהיה ללויים", כיון שהעיר היא מערי הלויים.

ב. וכן לוי שירש את אביו אמו ישראל בית בעיר המוקפת חומה שבשאר ערי ישראל, ומכרו, אינו גואל בסדר הזה האמור בישראל שנחלט לאחר שנה, אלא גואל לעולם, כיון שהמוכר הוא לוי.

שנאמר: "כי בתי ערי הלויים היא אחוזתם בתוך בני ישראל" ומשמע: עד שיהא הוא עצמו לוי, וערי הלויים הוא שמכר, אז דוקא תהיה לו גאולת עולם. [נסותרים הרישא והסיפא, שברישא כתוב שבאחד מהם מספיק שתהיה לו גאולת עולם, ובסיפא דייק מהפסוק, שרק כשיש את שניהם יש גאולת עולם, ובגמרא מתבאר], דברי רבי.

וחכמים אומרים: אין דברים הללו גאולת עולם אמורים אלא בערי הלויים, ולא תלוי במוכר כלל, וכל שהוא מערי הלויים, גאולת עולם יש לו, בין מכרו לוי בין מכרו ישראל.

גמרא:

ומקשינן סתירת רישא וסיפא למציעתא: שכתוב "אינו גואל כסדר הזה [של ישראל]", **ואלא כמאן** כסדר של מי הוא גואל? **כבן לוי!** ויש לו גאולת עולם, ואם כן משמע שדי באחד: או שיהיה הבית מירושת ערי הלויים, או שיהיה המוכר לוי. **והדר תני הפוך: עד שיהא לוי וערי הלויים כאחד — אז יש גאולת עולם — ולא די באחד מהם!?**

ומשנינן: **אימא ברישא ומציעתא, אינו גואל "אלא" בסדר הזה של ישראל, כיון שברישא זה ערי הלויים אך המוכר אינו לוי, ובסיפא המוכר לוי, אך הבית אינו מערי הלויים, ועל כן אין להם גאולת עולם, עד שיהא המוכר לוי וערי הלויים, דברי רבי.**

ומקשינן לרבי שמצריך את שניהם: **בשלמא ערי הלויים צריך, משום דכתיב "כי בתי ערי הלויים", אלא שצריך גם לוי מנל?**

ומשנינן: **דכתיב "וערי הלויים בתי ערי אחוזתם גאולת עולם תהיה ללויים. ואשר**

שגאולת עולם תהיה ללוויים המוכרים, אף אם יזדמן שתהיה הגאולה "מן הלוויים" הלוקחים, [זבח תודה].

"מן" הלוויים, ללמד: ולא כל הלוויים, פרט לבן לוי ממזר ונתין [שכא מן הממזרת ומן הנתינה, רש"י] שאינו גואל! ומכאן מוכיחים, שדורשים "מן" הלוויים כמו שדרשנו.

שנינו במשנה: וחכמים אומרים, אין דברים הללו אמורים אלא בערי הלוויים.

ומפרשנין: אבל עד שיהא גם המוכר לוי, לא אמרינן! [עפ"י לקוטי הלכות].

מתנתין:

נצטוו ישראל [מסעי ל"ה], לתת ללוויים מנחלת אחוזתם ערים שישבו הלוויים בהם, ומחוץ לעיר, אלף אמה לכל סביבות העיר, נצטוו לתת להם למגרש שהוא פנוי מכלום ועשוי לנוי. ועוד אלף אמה לכל סביבות המגרש, נצטוו לתת להם לשדות וכרמים.

ואין עושין בערי הלוויים את השדה — מגרש

יגאל מן הלוויים ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל" ופירושו: שאותם הלוויים שהם גואלים לעולם, יש להם עוד כח שיחזור להם ביתם ביובל אם לא יגאלו [על פי זבח תודה] ומזה שכתוב "מן" הלוויים, משמע שרק למקצת לויים נתתי רשות לגאול ולא לכולם, למעט: לוי הבא מן הממזרת⁽⁵⁷⁾ ומן הנתינה, וכיון שאפילו אלו נתמעטו⁽⁵⁸⁾ מגאולת עולם, כל שכן ישראל שירש את אבי אמו לוי שאינו גואל, שהרי ישראל גמור הוא. [לקוטי הלכות בבבאור דברי רש"י, ועיין שפת אמת].

ומסייענין הך דרשה: ותניא שדורשים כך: "ואשר יגאל מן הלוויים" מה תלמוד לומר? שיבול לולא הפסוק הזה, אלא הפסוק "גאולת עולם תהיה ללוויים" בלבד, שלוי רק מישראל שמכר לו — יגאל! שזה הלוי המוכר יפה כחו, ככתוב "גאולת עולם תהיה ללוויים", וזה ישראל הלוקח הורע כחו בממכרו שנחלט לסוף שנה, אבל לוי מלוי, לא תהיה לו גאולת עולם, שזה המוכר יפה כחו, וזה הלוקח, אף הוא יפה כחו לגאול לעולם כשמוכר, תלמוד לומר: "ואשר יגאל מן הלוויים". שהיה יכול לכתוב "ואם לא יגאל ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל", וכתב "ואשר יגאל" מן הלוויים, ללמד:

שלויה שהתעברה מגוי הולד פטור מפדיון הבן כדין לוי. ומוכח שאף על פי שהולד הזה ממזר מכל מקום יש לו דין לוי ופטור מפדיון הבן.

ותירץ הגרי"ז, על פי מה שכתב הגר"ח ששם ודאי אין לו דין לוי גמור, שהרי אביו אינו לוי, אלא כיון שאמו לויה והוא בא מהלוויים הוא פטור מפדיון הבן. וזה מה שמבואר כאן בגמרא שהוא נחשב "מן הלוויים" מכיון שהוא בא מלוי.

57. העיר הגרי"ז, שיש לומר בעוד אופן, שכא לוי על הערה והוליד ממנה בן, והרי הוא ממזר.

58. מבואר כאן שלוי ממזר אין לו דין לוי. והביא הגרי"ז, שכך מבואר בתוספתא, שלוי ממזר לא נותנים לו מעשר ראשון והיינו, שאין לו דין לוי.

והקשה הגרי"ז מהגמרא בבכורות, האומרת

גמרא:

שנינו במשנה: אמר רבי אלעזר במה דברים אמורים בערי הלויים אבל בערי ישראל עושין וכו'.

ומפרשין: דכולי עלמא ואף לרבי אלעזר, בדלויים [בשל הלויים בעריהם] מיהא לא משנינן את השינויים האלו, מנא הני מילי? אמר רבי אלעזר: דאמר קרא בערי הלויים: "ושדה מגרש עריהם לא ימכר", מאי "לא ימכר"? אילימא לא ימכר כלל כפשוטו, והא מדכתיב "גאולת עולם תהיה ללויים" מכלל המזבני [שמוכרים] שאם אין מכירה גאולה מנין. אלא על כרחך מאי "לא ימכר" — לא ישנה, אלא השדה והמגרש והעיר, ישאר כל אחד משלשתם כמות שהוא לעולם [רמב"ם].

שנינו במשנה: הכהנים והלויים מוכרין לעולם וגואלין לעולם.

תנו רבנן: "גאולת עולם תהיה ללויים" מה תלמוד לומר?

א. לפי שנאמר "במספר שני תבואות ימכר לך" ולמדנו: שאסור לגאול שדה אחוזה בתוך שתי שנים למכירה [לעיל ריש פרקין]. יכול אף זה הלוי בן, שאם מכר משדה שהיה לו סביבות ערי הלויים, לא יהיה אסור לגאול בתוך שתי שנים, תלמוד לומר: "גאולת עולם תהיה ללויים".

ב. לפי שנאמר בהקדש שדה אחוזה, שאם גאלו אחר מיד הקדש "והיה השדה בצאתו

שיהא לנוי ובלי זריעה, ולא מגרש — שדה ולא את המגרש — עיר בתים לשבת בה, ולא את העיר — מגרש, והטעם מתבאר בגמרא.

ואף בשאר ערים שבארץ ישראל אין עושים שדה — מגרש משום יישוב ארץ ישראל, שכשממעט את הזריעה זהו חורבן ארץ ישראל, וכן לא את המגרש — שדה שמחריב את נוי העיר, וכל שכן שאין עושים את העיר — מגרש שהרי מחריב את יישוב העיר.

אמר רבי אלעזר לחלוק על דברי ת"ק: במה דברים אמורים שאסור בכל השינויים האלו בערי הלויים, אבל בערי ישראל עושין שדה — מגרש, וכן מגרש⁽⁵⁹⁾ — שדה, וכן מגרש — עיר. אבל ולא עיר — מגרש אף בערי ישראל, שלא יחריבו את ערי ישראל [ביאור המשנה נכתב על פי הנראה מרמב"ם, ועיין רש"י ותוספות יום טוב].

הכהנים והלויים מוכרין לעולם יש מפרשים: שיכולים למכור אף בשנת היובל עצמה, ורש"י הקשה על פירוש זה, וכתב: ש"כמדומה לי" שלא בא להשמיע כלום, [ואגב שכתוב במשנה כו: לגבי הקדש "הכהנים והלויים מקדישין לעולם" כתוב גם כאן לגבי מכר].

וגואלין לעולם שאין בתי ערי חומה שלהם נחלטים. שנאמר: "גאולת עולם תהיה ללויים".

מותר לעשות בערי ישראל מגרש שדה או לא. וכתב הש"ך שהגירסא הנכונה היא שמותר

59. כתב הש"ך [ח"מ קנה יב], שיש בזה בילקוט שתי נוסחאות אם לדעת רבי אלעזר

ביוכל קודש לדי' כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו", שיוצאת ממנו ביוכל לכהנים, יכול אף זה הלוי בן, שאם יקדיש משדותיו שסביבות ערי הלויים ולא יגאלנה יפסידם ביובל, תלמוד לומר: "גאולת עולם תהיה ללויים".

ג. לפי שנאמר במכר בתי ערי חומה, שאם לא נגאל תוך שנה "וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו וגו'", יכול אף זה הלוי בן, תלמוד לומר: "גאולת עולם תהיה ללויים".

ומקשינו: בשלמא הני תרתי — הלכות הראשונות שלומדים מ"גאולת עולם" — ומדובר בשדות, לחיי [ניחא]! שהרי היו להם שדות בערי הלויים וצריך להשמיענו דין גאולה שלהם. אלא "בתי ערי חומה" ללויים בערי הלויים מי אית להו, שאמרו עליהם שאם מכרום נגאלים לעולם?! והתניא שאין להם כלל ערי(60) חומה: ערים הללו שנותנים ללויים אין עושין אותן לא טירים [כפרים] קטנים, לפי שהן ערי מקלט לרוצח בשגגה, וצריך שיהיה שם ישוב, לבית מנוס לרוצחים, ולא כרכים [מוקפים חומה — כ"מ ברש"י לקמן] גדולים כיון שבכרכים הגדולים מתקבצים לסחורה, ותהיה רגל גואל הדם מצויה שם, ויארוכ לרוצח ויהרגנו, אלא עיירות בינוניות בלא

חומה?!

אמר רב כהנא: לא קשיא, כאן, זה שלא שייך בלויים עיר חומה, בהוקף בחומה ולבסוף ישב [נתיישב בבתיים — רש"י מכות ז:]. כאן, זה שמוכח מהברייתא ב"גאולת עולם" ששייך שימצא בלויים עיר חומה, בישב ולבסוף הוקף שאחרי שניתנו הערים ללויים הקיפוח(61) הם.

ופרכינן עלה: וכי האי גוונא שישב תחלה ולבסוף הוקף בחומה מי הויא בכלל בתי ערי חומה? והתניא שאין זו חומה: "ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה", משמע, בית שהושב ונבנה בעיר חומה, ללמד: שהוקף ולבסוף ישב, ולא שישב ולבסוף הוקף! ואיך העמדנו, שבישב ולבסוף הוקף זהו האופן ששייך ערי חומה בלויים?

ומסיימינן לכולה ברייתא: יכול אפילו הקיפוח ישראל לאחר שכבשו את הארץ, ואחר כך ישבו תהיה חומה? נאמר כאן: "ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה" ונאמר להלן בערים שכבשו ישראל מממלכת עוג "כל אלה [הערים שכבשו] ערים בצורות חומה גבוהה וגו'", ולומדים "חומה — חומה" בגזירה שוה, מזה להלן בעוג עובדי כוכבים הם שהקיפוח, אף כאן בדין בתי ערי חומה, דוקא הקיפוח עובדי כוכבים.

לעשות מגרש שדה, שכך מוכח בפרק לא יחפור.

60. הקשה השפת אמת, מנין לגמרא שכך הדין בכל ערי הלויים. ואף על פי שגם הם קולטות אך מכל מקום אינן ערי מקלט. ותירץ השפת אמת, כיון שכתוב בתורה ועליהם תתנו ארבעים ושתיים עיר, משמע שכל

הערים הם כמו שש ערי המקלט, ולא עושים אותן מוקפות חומה.

61. הקשה המשנה למלך, שלכאורה, כיון שהטעם הוא כדי שלא יהיו ערים גדולות, אם כן, האיסור הוא גם להקיף את הערים אחר כך.

למעט לויים מדין "בתי ערי חומה", והא למסתרינהו לחומתם קיימי החומות, שהרי אין עושין ערי הלויים טירין וכרכין?!

ומשנינן: אמר רב אשי: אף על פי שלסתור את חומתן הם עומדים, איצטריך הברייתא ב"גאולת עולם", סלקא דעתך אמינא, אדמסתתרי מסתתרי [עד שיסתרן], אי מזרבני [אם נמכרו], ליחלטו כדין בתי ערי חומה, קא משמע לן שאין ערי הלויים בדין בתי ערי חומה.

תנו רבנן: כתוב לגבי הקדש שדה אחוזה: "והיה השדה [שהקדיש ולא נגאלה על ידי הבעלים, או שנגאלה על ידי אחר] בצאתו ביובל קודש לר' כשדה החרם [הניתן לכהנים]. והיא שדה שהחרימה ישראל חרמי כהנים] לכהן תהיה אחוזתו", מה תלמוד לומר "כשדה החרם", ומשמע שבא שדה החרם ללמד על שדה אחוזה, ומה מלמדנו? מנין לכהן שהקדיש (62) שדה (63) חרמו

יכול שנאמר שהכל תלוי במקיפים, ואפילו הקיפה עובדי כוכבים לאחר מכן לאחר שנכבשה הארץ? נאמר כאן בתי ערי חומה "חומה", ונאמר להלן בכיבוש ממלכת עוג "חומה", ולומדים באותה גזירה שוה – גם, שמה להלן בממלכת עוג עובדי כוכבים הקיפה קודם לכן קודם שנכבשה, אף כאן דוקא עובדי כוכבים קודם לכן.

ומכיון שאמרנו, שבישב ולבסוף הוקף אין זו עיר חומה, מתרצים תירוץ אחר: תרגמא [העמידה] רב יוסף בריה דרב פלא הסידא קמיה דרב פפא לזה שמוכח בברייתא ב"גאולת עולם" ששייך למצוא בתי ערי חומה בערי הלויים: כגון שנפלו לחן ללויים כגורל שנתחלקו על ידו ערי הלויים הן הערים ומגרשיהן, כלומר: עם חומתן – שיטמ"ק כתי".

ומתמהינן עלה: ואיך שייך שימכרו הלויים בית בערי חומה אלו [והוצרכה הברייתא

א-תל

שלא יוכל להחרים. וצריך לומר, שמטלטלין אמנם הוקשו לקרקעות, אבל בקרקעות הדין שכהן איננו מחרים זה רק בערי הלויים ש"אחוזת עולם" הם, אבל קרקע שאיננה מערי הלויים הוא יכול להחרים.

63. משמע כאן שיתכן שתהיה לכהן שדה שלמה שזכה בה מהחרם. והעיר השפת אמת, שהרי את חלוקת החרם לכהני המשמר לומדים מגול הגר, ובגול הגר הדין הוא שלא חולקים גול אחד כנגד השני, אלא כל המשמר מתחלק בכל גול וגול בשוה, ואם כן, לכאורה, גם בשדה החרם צריכים כל הכהנים להתחלק בכל שדה, ואיך שייך שיקבל הכהן שדה שלמה.

62. והרמב"ם [פ"ו מערכין ה"ו] שינה, וכתב: כהן שהיתה לו שדה חרם והחרימה. וכתב המשנה למלך שאמנם בגמרא מדובר כשהקדיש, הוא הדין גם להחרים ואין בזה שום הבדל. אך יש לעיין, שהרי הדין הוא שהכהנים אינם מחרים כמבואר בפרק שמיני, ואם כן, איך יכול כאן הכהן להחרים.

אלא ששם מבואר שהטעם הוא משום שנאמר בערי הלויים "אחוזת עולם הוא להם", ואם כן, בשדה שקיבל מהחרם שאיננה מערי הלויים לא שייך הטעם הזה, ויכול הכהן להחרים.

אמנם הדין הוא שגם מטלטלין הכהנים אינם יכולים להחרים מפני שהוקשו לקרקעות, ואף על פי שבהם אין דין "אחוזת עולם", ואם כן, לכאורה, הוא הדין לקרקע שזכה הכהן מהחרם